

The Holy See

PISMO PAPE

IVANA PAVLA II. STARIJIM OSOBAMA 1999 *Mojoj braći i mojim sestrama starije dobi! Zbroj naše dobi sedamdeset je godina,*

ako smo snani, i osamdeset;

a većina od njih muka je i ništavost:

jer prolaze brzo, i mi letimo odavle (Ps 90 [89], 10). 1. U vrijeme kad je psalmist napisao ove riječi, dob od sedamdeset godina bila je visoka starost, i malo je bilo onih koji bi je nadmašili. Danas, zahvaljujući napretku medicine i svim poboljšanjima gospodarskih i društvenih uvjeta, trajanje ivota znatno se produilo. No unatoč tomu činjenica je da godine brzo prolaze. Usprkos muci i bijedi koje ga obiljeavaju, ivot je prelijep i predragocjen da bismo ga se zasitili. I ja, koji sam također u poodmakloj dobi, osjetio sam elju da zapodjenem razgovor s vama. A to činim zahvaljujući prije svega Bogu za darove i dobročinstva što mi ih je do danas udijelio. U mislima mi promiču etape moga postojanja koje se miješaju s poviješću velikoga dijela ovoga stoljeća. Pred mojim duhovnim pogledom niu se lica bezbrojnih osoba, od kojih su mi neke posebno drage: sjećanja na obične i neobične događaje, uspomene na trenutke radosti kao i na časove obiljeene patnjom. No posebice vidim kako se iznad svega prua milosrdna ruka Boga Oca, ruka Providnosti. On »brino bdije nad svime što postoji« (1) i »ako što ištemo po volji njegovoj, uslišava nas« (1 Iv 5, 14). Njemu, po riječima psalmistovim, kazujem: »Boe, ti mi bijaše učitelj od mladosti moje, i sve do sada naviještam čudesa tvoja. Ni u starosti, kad posijedim, Boe, ne zapusti me, da kazujem mišicu tvoju naraštaju novom i svima budućima silu tvoju« (Ps 71, [70], 17–18). Moje se misli s ljubavlju okreću svima vama, drage stare osobe svih jezika i svih kultura. Vama upravljam ovo pismo u godini koju je Organizacija ujedinjenih naroda s pravom posvetila starijim osobama ne bi li tako privukla pozornost svekolikog društva na poloaj onih koji se, pod teinom visoke dobi, često moraju suočavati s mnogostrukim i teškim problemima. O toj temi Vijeće za laike već je ponudilo cijeli niz dragocjenih promišljanja. (2) Ovim pismom htio bih samo iskazati da sam vam duhom blizak jer iz godine u godinu osjećam kako u meni sve snanije raste razumijevanje za to razdoblje ivota. Stoga osjećam potrebu za što neposrednijim dodirom sa svojim suvremenicima, kako bih s njima promišljao o zajedničkom iskustvu, otkrivajući sve to pogledu Boga, koji koji nas okruuje svojom ljubavi i koji nas svojom providnošću štiti i vodi. 2. Draga braćo i sestre, kad se mislima vraćamo u prošlost, pokušavajući napraviti neku bilancu, tada je to posve primjereno našoj dobi. Taj pogled unazad omogućava nam da jasnije i objektivnije prosudimo osobe i situacije s kojima smo se susretali na svojim putovima. S vremenom obrisi događaja gube na ošttrini, a bolne se strane ivota ublaavaju. Na alost, u ivotu svakoga od nas brige i patnje prečesta su pojava. Kadšto su posrijedi problemi i patnje koji našu duševnu i tjelesnu otpornost stavljaju na tešku kušnju, tako da pokatkad moda uzdrmaju i samu našu vjeru. No iskustvo nas uči da i svakidašnje muke Gospodinovom milošću često pridonose zrelosti ljudi i prekaljivanju njihova značaja. No izvan pojedinih događaja najčešće nam se nameće misao o vremenu koje neumoljivo protječe. »Nepovratno vrijeme leti«, već je sudio stari latinski pjesnik. (3) Čovjek je uronjen u vrijeme: u njemu se rađa, ivi i umire. Rođenje

označava prvi datum njegova ivota, a smrt drugi, posljednji: ta dva dana označavaju *alfu i omegu*, to jest početak i svršetak njegova zemaljskog ivota, kao što to ističe kršćanska predaja urezujući ta slova grčke abecede na nadgrobne spomenike. No ma koliko postojanje svakoga od nas bilo krhko i ograničeno, tješi nas pomisao da ćemo svojom duhovnom dušom nadivjeti i samu smrt. Vjera nas vodi prema »nadi koja ne postiđuje« (*Rim 5, 5*), otvarajući putove konačnog uskrsnuća. Stoga u slavlju vazmenoga bdjenja Crkva ne rabi uzalud spomenuta slova kad je riječ o Kristu, koji ivi jučer, danas i uvijek: »On je početak i svršetak, Alfa i Omega. Njegova su vremena i vjekovi.«⁽⁴⁾ Iako je podlona vremenu, ljudska se povijest, po Kristu, smješta u obzor besmrtnosti. On »se učinio čovjekom među ljudima kako bi sjedinio svršetak s početkom, to jest čovjeka s Bogom«. (5) **Zamršeno stoljeće na putu**

u budućnost punu nade³. Obraćajući se starijim osobama, svjestan sam da govorim osobama i o osobama koje su prevalile dug put (usp. *Mudr 4, 13*). Govorim osobama mojih godina, te stoga lako nalazim podudarnosti s vlastitim ivotom. Draga braćo i sestre, naš je ivot Providnost upisala u ovo dvadeseto stoljeće, koje je ponijelo iz prošlosti teško naslijeđe i koje je bilo svjedokom mnogih i neobičnih zbivanja. Kao mnoga povijesna razdoblja i naša je epoha doivljavala naizmjenično sjenu i svjetlo. No sve nije bilo mračno. Mnoge su pozitivne pojave uravnobile one negativne ili su se pak potvrdile kao blagotvorne reakcije kolektivne svijesti. Istina je međutim – a to smetnuti s uma bilo bi i nepravedno i opasno! – da je bilo nečuvenih patnji koje su obilježile ivote milijuna i milijuna ljudi. Sjetimo se samo sukoba koji su izbijali na raznim kontinentima zbog teritorijalnih osporavanja među dravama ili zbog međuetničke mrnje. No jednako su ozbiljni uvjeti krajnje bijede koji pogađaju mnoge slojeve pučanstva na junoj polutki, te sramotna pojava rasne diskriminacije i sustavnoga kršenja prava čovjeka u mnogim zemljama. A što kazati o velikim svjetskim sukobima? U prvoj polovici ovoga stoljeća dva su se takva sukoba odigrala izazvavši dosad još neviđen broj rtava i razaranja. Prvi svjetski rat pokosio je milijune vojnika i civila, uništivši mnoge ljudske ivote ne samo u prvoj mladosti nego čak i u djetinjstvu. A što kazati o Drugome svjetskom ratu? Nakon nekoliko desetljeća relativna mira na svijetu, bio je još strašniji od prethodnoga, posebice u Europi, izazvavši kobne posljedice po ivot nacija i kontinenata. Bio je *totalni rat* i još neviđena mobilizacija mrnje koja se surovo oborila čak i na civilno pučanstvo bez obrane, uništivši čitave naraštaje. Danak plaćen ubilačkome ludilu rata na raznim bojišnicama nemjerljiv je, kao što su bili i uasni pokolji počinjeni u logorima istrebljenja za koje se moe kazati da su bili prava Golgota našega vremena. U drugoj polovici stoljeća svijet je godinama pritiskala *mòrahladnoga rata*, u sučeljavanju Istoka i Zapada, u suludoj trci za naoruanjem i uz stalnu prijetnju atomskoga rata koji je mogao dovesti do istrebljenja čovječanstva.⁽⁶⁾ No, hvala Bogu, ta se tamna stranica povijesti završila padom ugnjetačkih totalitarnih reima u Europi. Bio je to plod miroljubive borbe koja se slula orujem istine i pravednosti.⁷ Zametnuo se tako teak no koristan proces dijaloga i pomirenja, kojemu je svrha uspostavljanje bliih i čvršćih odnosa među narodima. No mnogi su narodi još vrlo daleko od toga da spoznaju i uivaju dobrobiti mira i slobode. Prošlih je mjeseci veliku zabrinutost izazvao estoki sukob na Balkanu, koji je već prijašnjih godina bio poprištem sporova s etničkom pozadinom. Ondje je došlo do novoga prolijevanja krvi, do novih razaranja i do ponovnoga izbijanja mrnje. Kad se konačno primirio bijes oruja, počelo se razmišljati o obnovi, pogleda okrenuta prema novom tisućljeju. No i dalje, na raznim stranama svijeta, izbijaju mnoga arišta rata, popraćena kadšto pokoljima i nasiljem koje tisak prebrzo zaboravlja.⁴ Iako nas ta sjećanja i ta bolna sadašnja zbivanja rastuuju, ipak ne smijemo zaboraviti da su se na obzorju našega stoljeća pojavili mnogi pozitivni znaci koji potiču nadu u treće tisućljeje. Unatoč mnogim proturječjima, posebice glede poštivanja ivota svakoga ljudskog bića, danas prisustvujemo jačanju svijesti o univerzalnim pravima čovjeka, objavljenima u svečanim deklaracijama koje obvezuju narode. Isto se tako u okviru nacionalnih i međunacionalnih odnosa, koji se temelje istodobno na vrednovanju kulturnoga identiteta i na poštivanju nacionalnih manjina, sve snanije očituje svijest o pravu naroda da upravljaju svojom sudbinom. Pad totalitarnih reima, kao onih u Istočnoj Europi, pridonio je širenju sveopće svijesti o vrijednosti demokracije i slobodnoga tržišta, ne zanemarujući pritom golemi izazov što ga

postavlja sprega slobode i socijalne pravde. Valja također smatrati velikim Bojim darom činjenicu da se religije sve odlučnije trude oko uspostavljanja dijaloga koji će pridonijeti da u svijetu one postanu temeljem mira i jedinstva. I što kazati o priznavanju dostojanstva ene, koje sve snanije prodire u opću svijest? Valjat će nesumnjivo prevaliti još dugi put, ali pravac je već ucrtan. Još jedan razlog nade lei u jačanju komunikacijskih sredstava koja, zahvaljujući sadašnjem stupnju tehnike, omogućavaju prelaenje tradicionalnih granica, pretvarajući nas, rekli bismo, u građane svijeta. Drugo područje koje svjedoči o zrelosti jest nova ekološka svijest koja zasluuje ohrabrenje i poticaj. Velik napredak medicine i znanosti, koje se posvećuju radu na blagostanju čovjeka, također se ubraja među čimbenike što donose nadu. Prema tome imamo i te kako razloga da zahvalimo Bogu. Kraj ovoga stoljeća nosi u sebi, unatoč svemu, velike mogućnosti za ostvarenje mira i napretka. Čak iz kušnji koje su obiljeile naš naraštaj izbija svjetlo koje obasjava godine naše starosti. Tako se potvrđuje načelo svojstveno kršćanskoj vjeri: »Patnje ne samo što ne razaraju nadu nego su, štoviše, njezin temelj.«⁽⁸⁾ Stoga je znakovito što se u trenutku kad završava ovo stoljeće – i ovo tisućljeje – i kad se već pomalja zora novoga doba za čovječanstvo, zaustavljamo kako bismo promišljali zbilju protjecanja vremena, ne zato da bismo se pomirili s neumoljivom sudbinom, nego da bismo godinama koje nam još preostaju pridali punu vrijednost. **Jesen ivota**⁵.

Što je starost? Kadšto ljudi govore o njoj kao o jeseni ivota – kako je govorio već Ciceron⁽⁹⁾ – uspoređujući je s protjecanjem godišnjih doba i s mijenama u prirodi. Dovoljno je tijekom godine promatrati mijenjanje krajolika u planinama ili u nizinama, u poljima, dolinama i u šumama, na drveću i biljkama. Postoji velika sličnost između ljudskoga bioritma i ciklusa prirode u koje spada i jesen. Istodobno čovjek se razlikuje od svih ostalih realiteta koji ga okruuju budući da je on osoba. Stvoren na sliku Boju, on je svjesno i odgovorno biće. I upravo svojom duhovnom dimenzijom čovjek proivljava i nizanje različitih, no uvijek kratkotrajnih razdoblja. Sveti Efrem Sirijski običavao je uspoređivati ivot sprstima jedne ruke da bi tako istaknuo kako njegovo trajanje nije dulje od pedlja ili pak da bi označio kako svako ivotno razdoblje – baš kao i svaki prst – ima svoje obiljeje, jer »prsti predstavljaju pet stuba kojima se čovjek postupno uspinje.«⁽¹⁰⁾ Ako je dakle točno da su djetinjstvo i mladost za ljudsko biće razdoblja njegova oblikovanja i pripremanja za budućnost, kad, postajući svjesno svojih mogućnosti, izgrađuje planove za svoje zrelo doba, valja kazati da i starost ima svojih prednosti jer – kako primjećuje sveti Jeronim – ublaavajući silinu strasti, to ivotno doba »povećava mudrost čovjeka i prua promišljenije savjete.«⁽¹¹⁾ U određenom smislu to je doba mudrosti, koja je većinom plod iskustva, jer je »vrijeme velik učitelj.«⁽¹²⁾ Poznata je psalmistova molitva: »Nauči nas dane naše brojiti, da steknemo mudro srce« (*Ps* 90 [89], 12).

Starije osobe u Svetom pismu⁶. »Ali je isprazna i mladost i doba tamnih kosa«, primjećuje Propovjednik (*Prop* 11, 10). Biblija ne oklijeva upozoravati – kadšto s otvorenim realizmom – na kratkovječnost ivota i na neumoljivo protjecanje vremena: »Ispraznost nad ispraznošću... sve je ispraznost « (*Prop* 1, 2). Ima li ikoga tko ne poznaje strogu opomenu toga staroga mudraca? Mi, kao starije osobe poučene iskustvom, vrlo ga dobro razumijemo. Unatoč tom razočaravajućem realizmu, Sveto pismo nudi vrlo pozitivno viđenje vrijednosti ivota. Čovjek uvijek ostaje stvoren na sliku Boju (*usp. Post* 1, 26), i svaka dob ima svoju ljepotu i svoje zadatke. U Bojoj riječi visoka starost uiva toliko poštivanje da se dugovječnost smatra znakom Boje naklonosti (*usp. Post* 11, 10–32). Kad je riječ o Abrahamu, čovjeku čija se visoka starost ističe kao povlastica, Boja blagonaklonost dobiva oblik obećanja: »Velik ću narod od tebe učiniti, blagoslovit ću te, ime ću ti uzveličati, i sam ćeš biti blagoslov. Blagoslivljati ću one koji te blagoslivljali budu, koji te budu kleli, njih ću proklinjati; sva plemena na zemlji tobom će se blagoslivljati« (*Post* 12, 2–3). Uz njega je Sara, njegova ena, koja gleda kako joj tijelo stari, no koja će, u granicama svoje uvenule puti, spoznati moć Boga koji nadoknađuje ljudske nedostatke. Mojsije je već star čovjek kad mu Bog povjerava zadatak da iz Egipta izvede izabrani narod. Po zapovijedi Gospodinovo neće u mladosti, nego u starosti izvršiti velika djela za dobro izraelskoga naroda. Od ostalih primjera koje nam pruaju starije osobe, navest ću povijest Tobije, koji se hrabro i ponizno trudi da ispunjava Boji zakon, da pritekne u pomoć siromašnim ljudima, da strpljivo podnosi sljepoću, sve do konačne pomoći Bojega anđela (*usp. Tob* 3, 16–17).

Spomenimo i povijest Eleazara, čije mučeništvo svjedoči o rijetkoj snazi i velikodušnosti (usp. *2 Mak* 6, 18–31). 7. I u Novom zavjetu, proetom Kristovom svjetlošću, susrećemo značajne likove staraca. Evanđelje po Luki otvara se prikazivanjem dvoje supruga »poodmakle dobi« (*Lk* 1, 7), Elizabete i Zaharije, roditelja Ivana Krstitelja. Milost se Gospodinova spustila na njih (usp. *Lk* 1, 5–25, 39–79), te Zahariji, već u poodmakloj dobi, bi naviješteno rođenje sina. On sâm to ističe: »Ta star sam, i ena mi poodmakle dobi« (*Lk* 1, 18). Kad je Marija posjetila svoju staru rođakinju Elizabetu, ova se napuni Duhom Svetim i povika: »Blagoslovljena ti među enama i blagoslovljen plod utrobe tvoje!« (*Lk* 1, 42), a kad se rodio Ivan Krstitelj, Zaharija je izrekao hvalospjev. To je divan par staraca proetih boanskim nadahnućem. U jeruzalemskome hramu, kamo su odnijeli Isusa da ga prikau Gospodinu, odnosno da ga prema Zakonu Gospodnjem kao prvorođenče posvete Gospodinu, Marija i Josip susreću starca [imuna, koji je odavno iščekivao dolazak Mesije. On primi dijete u naručje, blagoslovi Boga i reče: »Sad otpuštaš slugu svojega, Gospodaru, po riječi svojoj u miru!« (*Lk* 2, 29). Kraj njega nalazimo Anu, udovicu od osamdeset i četiri godine, koja ni danju ni noću nije napuštala Hrama. Ona tom prigodom osjeti radost ugledavši Isusa. Evanđelist kaže kako je »hvalila Boga i svima koji su iščekivali otkupljenje Jeruzalema pripovijedala o djetetu« (*Lk* 2, 38). Nikodem, ugledni član idovskoga Velikog vijeća, star je čovjek. Da ne bi privukao pozornost, on noću dođe Isusu. Boanski Gospodar otkrije mu da je On Boji Sin, poslan da spasi svijet (usp. *Iv* 3, 1–21). Nikodema ćemo ponovno susresti pri Isusovu ukopu, kad će, donijevši smirnu i aloju, nadvladati strah i potvrditi se kao učenik Raspetoga (usp. *Iv* 19, 38–40). Kakva su to okrepljujuća svjedočanstva! Ona nam kazuju da Gospodin u svakoj dobi trai od svakoga čovjeka da pridonese svoje darove. Sluenje evanđelju ne ovisi o ivotnoj dobi. A što reći o Petru, koji je u svojoj starosti pozvan da mučeništvom posvjedoči svoju vjeru? Jednoga mu dana Isus reče: »Dok si bio mlađi, sam si se opasivao i hodio kamo si htio; ali kad ostariš, raširit ćeš ruke i drugi će te opasivati i voditi kamo nećeš« (*Iv* 21, 18). Te mi riječi, kao Petrovu nasljedniku, lee na srcu i bude u meni snanu potrebu da pruim ruke prema Kristovim rukama i da se pokorim njegovoj zapovijedi: »Idi za mnom!« (*Iv* 21, 19). 8. Psalm 92[91], poput sinteze, obuhvaća uvjerljiva svjedočanstva staraca koje nalazimo u Bibliji: »Ko palma cvate pravednik i raste ko cedar libanonski... Rod donose i u starosti, sočni i puni svjeine: da navijeste kako je pravedan Jahve« (13, 15–16). A apostol Pavao, kao odjek psalmistu, reći će u Poslanici Titu: »starcu da budu trijezni, ozbiljni, razumni, zdrave vjere, ljubavi, postojanosti; starice isto tako – vladanja kakvo dolikuje svetima... učiteljice dobra da urazumljuju mlađe neka ljube svoje mueve, djecu...« (*Tit* 2, 2–5). U svjetlu nauka Biblije i prema njezinu govoru, starost se dakle očituje kao »pogodno vrijeme« za konačno ispunjenje ljudskoga ivota, i ona ulazi u Boju nakanu o čovjeku kao vrijeme u kojem sve tei za tim da čovjek bolje shvati smisao ivota i da stekne »mudrost srca«. »Jer duljina danâ ne čini starost časnom, niti se ona mjeri brojem godina. Već razboritost – to su sjedine ljudske, i krepostan ivot – zrela starost« (*Mudr* 4, 8–9). Starost je konačno razdoblje ljudske zrelosti. Ona je izraz Bojega blagoslova. **Čuvare zajedničkoga sjećanja**⁹. U prošlim vjekovima ljudi su gajili veliko poštovanje prema starijim osobama. Latinski pjesnik Ovidije o tome je napisao: »Veliko je nekad bilo štovanje što ga je nadahnjivala sijeda glava.«(13) Nekoliko stoljeća prije toga grčki je pjesnik Fokilid preporučivao ovaj savjet: »Poštuj sijedu kosu: duboko štovanje što ga odaješ svome ocu iskazuj i starome mudracu.«(14) A kako je danas? Ako se nakratko osvrnemo na sadašnju situaciju, ustanovit ćemo da se u nekih naroda starost poštuje i vrednuje. Nasuprot tome, u drugih ona se mnogo manje poštuje i cijeni zbog određena mentaliteta kojemu je vana čovjekova neposredna korisnost i proizvodnost. Takvo stajalište često vodi podcjenjivanju onoga što nazivamo trećom ili četvrtom dobi, pa se stoga i same starije osobe pitaju je li njihovo postojanje još korisno. Sa sve većom upornošću ide se u tome pogledu tako daleko da se predlae eutanazija kako bi se riješili teški problemi. Na alost, u posljednje vrijeme pojam eutanazije za mnoge ljude sve više gubi atribut uasa, što ih ta riječ razumljivo izaziva u ljudi u kojih je razvijen osjećaj poštivanja ivota. Kadšto, doduše, kad je posrijedi teška bolest popraćena nepodnošljivim patnjama, osobe koje su joj izloene zapadaju u krajnje očajanje, a njihovi rođaci ili oni koji ih moraju njegovati, potaknuti krivo shvaćenom sućuti, bivaju skloni da

smatraju razumnim rješenje »blage smrti«. U svezi s time valja podsjetiti kako moralni zakon omogućava da se odustane od onoga što se naziva jakom »terapijskom ustrajnošću«, (15) zahtijevajući jedino skrb u okviru normalnih zahtjeva liječničke pomoći, kojoj je glavna svrha olakšati bolove što prate neizlječiva oboljenja. No eutanazija, koja se shvaća kao izravno izazivanje smrti, jest nešto posve drugo! Unatoč namjerama i okolnostima, ona je u biti loš čin, ona je kršenje Bojega zakona i povreda dostojanstva ljudskoga bića. (16) 10. Krajnje je vrijeme da se vratimo ispravnoj perspektivi kojoj je svrha promatratiivot u njegovoj cjelokupnosti. A ta je ispravna perspektiva vječnost za koju jeivot, u svakom svome razdoblju, znakovita priprema. I doba starosti mora odigrati svoju ulogu u tom procesu sazrijevanja ljudskoga bića u hodu prema vječnosti. A ta zrelost za cjelokupnu društvenu skupinu kojoj pripada starija osoba moe biti samo probitak. Starije osobe pomau da sva zemaljska zbivanja primamo s više mudrosti, jer su ih mijene kojima su prošle obdarile nadom i zrelošću. One su čuvarice zajedničkoga sjećanja i stoga su povlaštene tumači cjelokupnosti zajedničkih vrijednosti i ideala koji reguliraju društveniivot i njime upravljaju. Isključiti ih značilo bi, u ime nekoga moderniteta bez pamćenja, odbaciti prošlost u kojoj se ukorjenjuje sadašnjost. Svojim iskustvom i zrelošću starije osobe sposobne su pruiti mladei dragocjene savjete i pouke. U tome pogledu aspekti krhkosti čovječanstva, koji su razvidnije povezani sa starošću, tvore poziv na međuovisnost i nunu solidarnost, koje sjedinjuju naraštaje, jer svatko od nas treba drugoga, obogaćujući se darovima i karizmom svih ljudi. U tome smislu promišljanja jednoga pjesnika koji mi je posebno drag imaju znakovit odjek: »Nije samo budućnost vječna, nije samo ona. [...] Da, i prošlost pripada vječnosti: sve što se dogodilo neće se odjednom vratiti onakvo kakvo je bilo. [...] Vratit će se kao Ideja, ali neće se vratiti kao što je nekad bilo.« (17) »**Poštuj oca svoga i majku svoju**«¹¹. Zašto dakle ne bismo starijim osobama i dalje iskazivali poštovanje koje su isticale zdrave predaje mnogih kultura na svim kontinentima? Narodi u zemljama koje su pod utjecajem Biblije oduvijek su se pozivali na zapovijed Boju: »Poštuj oca svoga i majku svoju«; uostalom, ta je dunost svuda na svijetu prihvaćena. Njezina posvemašnja i smislena primjena nije samo poticala ljubav djece prema roditeljima nego je naglašavala i usku povezanost koja postoji među naraštajima. Ondje gdje je ta pouka prihvaćena i dosljedno provedena, starije osobe znaju kako nisu u opasnosti da će ih jednoga dana smatrati mrtvim ili nepotrebnim teretom. Nasuprot tome, ta nas zapovijed uči da onima koji su nam prethodili iskazujemo poštovanje zbog svega dobra što su nam učinili: »oca svoga i majku svoju« – te riječi označavaju prošlost i povezanost jednoga naraštaja s drugim, što je uvijet za samu opstojnost jednoga naroda. Prema dvama oblicima što ih nudi Biblija (usp. *Iz* 20, 2–17; *Pnz* 5, 6–21), ta Boja zapovijed zauzima prvo mjesto na drugoj kamenoj ploči Zakona, koja izlae dunosti ljudskoga bića prema samome sebi i prema društvu. To je također jedina zapovijed s kojom je povezano obećanje: »Poštuj oca svoga i majku svoju [...] da dugo iviš i dobro ti bude na zemlji koju ti Jahve, Bog tvoj, daje« (*Iz* 20, 12; *Pnz* 5, 16). 12. »Ustani pred sijedom glavom; poštuj lice starca « (*Lev* 19, 32). Poštivanje starijih osoba nosi u sebi trostruku dunost koju im valja iskazivati: prihvatiti ih, pomoći im i isticati njihove odlike. U mnogim se sredinama sve to obavlja tako rekuć samo od sebe, kao da je posrijedi davna navika. Drugdje, posebice u gospodarski razvijenijih nacija, dunost je društva da učini određen preokret tako da oni koji zalaze u poodmaklu dob mogu ostarjeti dostojanstveno, ne strahujući da jednoga dana neće značiti više ništa. Valja podrati uvjerenje kako je dunost duboko humane civilizacije da se starije osobe poštuju i vole, kako bi se, unatoč smanjenoj snazi, osjećale kao ravnopravni sudionici. Već je Ciceron kazao da »je teret starosti lakši onome koji osjeća da ga mladi poštuju i vole«. (18) Uostalom, ljudski duh, unatoč starenju tijela, ostaje u određenome smislu uvijek mlad ako ivi okrenut prema vječnome; on će duboko iskusiti tu vječnu mladost ako se unutaranjem osvjedočenju o mirnoj savjesti pridoda zahvalna i susretljiva ljubav voljenih osoba. Tada čovjek – kako piše sveti Grgur Nazijanski – »neće u svome duhu ostarjeti: on će prihvatiti raspadanje kao trenutak određen zakonom ljudske slobode. I s blagošću će prijeći na drugi svijet u kojem nema ni nedozrelosti ni starosti, nego gdje svi imaju savršenstvo duhovne dobi.« (19) Svi mi poznajemo rječite primjere staraca koji posjeduju iznenađujuću duhovnu mladost i snagu. Onome koji se s njima drui razgovor će s njima

biti poticaj, a njihov primjer ohrabrenje. Neka društvo u potpunosti cijeni starije osobe, koje se u nekim dijelovima svijeta – ovdje mislim posebice na Afriku – s pravom poštuju kao »ive knjigice« mudrosti, kao čuvarice neprocjenjive baštine ljudskih i duhovnih svjedočanstava. Iako u tjelesnom pogledu većinom trebaju pomoć, istina je, s druge strane, da u svojoj visokoj dobi one mogu također podrati mlade u njihovu hod u njihovu hod kad se ovi otvaraju svojoj budućnosti i traže svoje putove. Govoreći o starijim osobama, moram se osvrnuti i na mlade pozivajući ih da budu pokraj njih. Potičem te, draga mladei, da to činiš s ljubavlju i velikodušnošću. Stari ti ljudi mogu donijeti mnogo više nego što možeš zamisliti. Knjiga Sirahova glede toga daje ovu uputu: »Ne podcjenjuj govora staraca, jer oni su učili od svojih roditelja« (*Sir 8, 9*); »Nek ti je mjesto u staračkom zboru; i vidiš li mudraca, drij se uz njega« (*Sir 6, 34*); jer »kako je lijepa mudrost« u starijih osoba (*Sir 25, 5*)! 13. Što se pak tiče kršćanske zajednice, i ona može mnogo primiti od blage nazočnosti ljudi u poodmakloj dobi. Time mislimo posebice na evangelizaciju, jer njezina učinkovitost ne ovisi ponajprije o rezultatima djelovanja. U koliko obitelji unuci nauče od svojih djedova prve osnove vjere! No ima i drugih područja na kojima se može očitovati povoljni doprinos starijih osoba. Duh Sveti djeluje kako eli i gdje eli, slućeci se često ljudskim putovima koji, u očima svijeta, nemaju mnogo vrijednosti. Mnogo je onih koji nalaze razumijevanje i utjehu u starijih osoba, samih, doduše, i bolesnih, no kadrih da nekome ponovno uliju hrabrost ljubaznim savjetom, tihom molitvom i svjedočanstvom o patnji koja se prihvaća s prepuštanjem i strpljivošću! Jer upravo kad se smanjuje njihova energija i kad slabi njihova sposobnost djelovanja, naša braća i sestre starije dobi postaju još dragocjeniji u tajanstvenoj nakani Providnosti! S toga gledišta – i to ne samo zbog razvidnoga psihološkog zahtjeva samih starijih osoba – najnaravnije mjesto da se proivi stanje starosti uvijek je okvir u kojem se one osjećaju kao »doma«, to jest među svojim, među znancima i prijateljima, gdje još mogu nešto korisno učiniti. Kako prosječnim produljenjem ivota broj starijih osoba raste, bit će sve nunije promicati kulturu prihvaćanja i vrednovanja starosti koju nećemo smjeti odbaciti na rub društva. Najbolje bi rješenje bilo da starije osobe ostanu sa svojom obitelji, uz jamstvo učinkovite socijalne skrbi za sve veće potrebe koje iziskuje njihova dob ili bolest. Ima, međutim, slučajeva kad okolnosti preporučuju ili zahtijevaju odlazak u starački dom kako bi starije osobe mogle uivati u druenju s ostalim ljudima i koristiti specijaliziranu skrb. Te ustanove zasluuju svaku pohvalu, a iskustvo pokazuje da su sposobne pružiti dragocjenu pomoć ako se ne rukovode samo kriterijima organizacijske učinkovitosti nego i usrdnom panjom. Na tom području sve postaje lakše ako su odnosi, uspostavljeni između obitelji, prijatelja i upnih zajednica, s jedne, i starijih štćenika domova, s druge strane, takvi da se oni osjećaju voljenima i još korisnima za društvo. I kako da ovdje ne iskaem divljenje i zahvalnost svim vjerskim kongregacijama i skupinama dobrovoljaca koji se s posebnom skrbi posvećuju pomaganju starijim osobama, posebice onima siromašnima, onima napuštenima ili onima koji su u teškoći? Drage starije osobe, vi koji ivite u nesigurnim zdravstvenim ili inim uvjetima, ja sam vam srcem blizak. Kad Bog dopušta da trpimo zbog bolesti, osamljenosti ili zbog ostalih uzroka povezanih s našom visokom dobi, on nam uvijek udjeljuje milost i snagu da se s više ljubavi sjedinimo sa rtvom njegova Sina i da još snanije sudjelujemo u njegovu naumu spasenja. Budimo u to uvjereni: on je naš Otac, Otac prepun ljubavi i milosrđa! Pritom posebno mislim na vas, udovci i udovice, koji ste ostali sami u posljednjoj etapi svoga ivota; na vas, stariji redovnici i redovnice, koji ste mnogo godina vjerno sluili stvari nebeskoga kraljevstva; na vas, draga braćo iz svećenstva i episkopata, koji ste, dosegnuvši dobnu granicu, napustili neposrednu odgovornost pastirske slube. Vi ste Crkvi još potrebni. Ona cijeni usluge koje vi još moete pružiti na mnogobrojnim područjima apostolata; ona se oslanja na vašu stalnu molitvu; ona osluškuje vaše iskusne savjete i obogaćuje se evanđeoskim svjedočanstvom što ga vi svakim danom dajete. **»Pokazat ćeš mi stazu u ivot, puninu radosti pred licem svojim« (Ps 16[15], 11)** 14. Kako godine prolaze, tako se ćovjek, razumljivo, privikava na misao o »gašenju«. Pa i kad ne bi bilo tako, sama činjenica o tome kako se prorjeđuju redovi u našim obiteljima, među znancima i prijateljima, podsjetila bi nas na to: u mnogim prigodama postajemo toga svjesni, na primjer kad se nađemo na obiteljskim skupovima, kad se susretnemo s prijateljima iz djetinjstva, iz škole, s fakulteta, iz vojske, iz sjemeništa...

Granica između ivota i smrti prolazi našim zajednicama priblijavajući nam se neumoljivo. Ako je ivot hodočašće prema nebeskoj domovini, tada je starost razdoblje iz kojega se najnaravnije sagledava prag vječnosti. A ipak se mi, starije osobe, teško mirimo sa sviješću o tome prijelazu. Jer u njemu, kad je riječ o poloaju čovjeka obilježena grijehom, ima nešto mračno što nas mora rastuivati i plašiti. Kako bi moglo biti drukčije? Čovjek je stvoren za ivot, dok smrt – kako nam objašnjava Sveto pismo već na prvim stranicama (usp. *Post* 2–3) – nije bila prvotno predviđena u naumu Bojem, no došla je kao posljedica grijeha, kao plod »đavlove zavisti« (*Mudr* 2, 24). Razumljivo je dakle da se pred tom zbiljom tame čovjek odupire i buni. Znakovito je, u tome pogledu, da je sâm Isus, »poput nas iskušavan svime, osim grijehom« (*Heb* 4, 15), spoznao strah pred smrću: »Oče moj! Ako je moguće, neka me mimoiđe ova čaša!« (*Mt* 26, 39). I kako da zaboravimo njegove suze na grobu prijatelja Lazara, iako se spremao da ga uskrisi (usp. *Iv* 11, 35)? Iako je s biološkoga stajališta smrt razumom shvatljiva, ipak je ne moemo doivljavati »prirodnim načinom«. Ona je u suprotnosti s najdubljom tenjom čovjekovom. Kao što je naglasio Koncil: »Zagonetka ljudskog poloaja dostie vrhunac pred licem smrti. Ne muči čovjeka samo bol i sve veći rasap tijela nego ga također, dapače još više, muči strah od ugasnuća.« (20) Izvjesno je da bi bol bila neutješna kad bi smrt bila potpuno uništenje i svršetak svega. Stoga smrt nagoni čovjeka da sebi postavi temeljna pitanja o smislu ivota: Što se nalazi iza mračnoga zida smrti? Je li smrt neopoziv kraj ivota ili ima nešto onkraj nje? 15. Od najstarijih vremena pa sve do naših dana u kulturi čovječanstva nisu nedostajali redukcionistički odgovori koji ograničavaju ivot na zemaljsko postojanje. Čak i u Starom zavjetu neka tumačenja u *Propovjedniku* zamišljaju starost kao zdanje u raspadanju, a smrt kao potpuno i konačno uništenje (usp. *Prop* 12, 1–7). No upravo u svjetlu tih pesimističkih odgovora dobiva svoju punu vrijednost viđenje ispunjeno nadom, koje izvire iz sve objave, a posebice iz Evanđelja: »A Bog nije Bog mrtvih, nego ivih« (*Lk* 20, 38). Apostol Pavao svjedoči da će Bog koji oivljuje mrtve (usp. *Rim* 4, 17) podariti ivot i našim mrtvim tijelima (usp. *isto* 8, 11). A sâm Isus potvrđuje: »Ja sam uskrsnuće i ivot: tko u mene vjeruje, ako i umre, ivjet će...« (*Iv* 11, 25–26). Prešavši prag smrti Isus je objavio da na drugoj strani uistinu postoji ivot, a to je vječnost, to jest »područje« koje čovjek nije istraio. Isus je prvi svjedok besmrtnoga ivota; u njemu se nada čovjekova ukazuje ispunjena vječnošću. »Mi tugujemo zbog neizbjene smrti, ali nas tješi obećanje buduće besmrtnosti.« (21) Nakon tih riječi što ih liturgija prua vjernicima kao utjehu u času kad se zauvijek rastaju od voljene osobe, navješćuje se nada: »Tvojim se vjernima, Gospodine, ivot mijenja, a ne oduzima; i pošto se raspadne dom ovozemnog boravka, stječe se vječno prebivalište na nebesima.« (22) U Kristu se smrt – ta dramatična i potresna zbiljnost – otkupljuje i preobraava sve dok se ne očituje kao »sestra« koja nas vodi u Očevo naručje. (23) 16. Tako vjera rasvjetljava tajnu smrti, pridajući spokoj starosti koja se više ne smatra i ne doivljava kao pasivno očekivanje razorna događaja, nego kao obećanje da će se dosegnuti punina zrelosti. Te godine valja proivjeti prepuštajući se u vjeri rukama Boga Oca i njegovoj milosrdnoj Providnosti; to je doba koje valja uporabiti za produbljivanje svoga duhovnoga ivota, moleći još usrdnije i posvećujući se svojoj braći u milosrđu. Valja dakle pohvaliti svaku socijalnu inicijativu kojoj je svrha omogućiti starijim osobama da se odravaju u tjelesnom i umnom pogledu i u svome društvenom ivotu, kao i da budu korisne stavljajući u slubu drugih svoje vrijeme, svoje sposobnosti i svoja iskustva. Na taj se način moe očuvati i razvijati volja za ivotom, koja je prvi dar Boji. S druge pak strane, ta volja za ivotom nije u suprotnosti sa eljom za vječnošću što sazrijeva u svima onima koji doivljavaju duboko duhovno iskustvo, kao što to lijepo pokazuje ivot svetaca. Evanđelje nas u tom pogledu podsjeća na riječi starca [imuna, koji kae kako je spreman umrijeti jer je u naručju drao Mesiju kojega je iščekivao: »Sad otpuštaš slugu svojega, Gospodaru, po riječi svojoj, u miru! Ta vidješe oči moje spasenje tvoje« (*Lk* 2, 29–30). Apostol Pavao osjeća se kao razapet između elje da i dalje ivi naučavajući evanđelje i elje »otići i s Kristom bit« (*Fil* 1, 23). Kad je sveti Ignacije Antiohijski prepun radosti polazio ususret mučeništvu, govorio je kako je u srcu čuo glas Duha Svetoga kao ivu »vodu« što šiklja u njegovoj nutрини šapćući mu poziv: »Pođi k Ocu.« (24) Takvih bismo primjera mogli mnogo nabrojiti. Oni, međutim, nimalo ne zasjenjuju vrijednost zemaljskoga ivota, koji je lijep, unatoč ograničenjima i patnjama, i koji se mora

dokraja ivjeti. No oni nas podsjećaju da ivot nije ona krajnja vrijednost i da se, prema kršćanskom viđenju, to gašenje postojanja očituje kao »prijelaz«, kao most podignut iz ivota u ivot, između krhke i neizvjesne radosti ove zemlje i pune i potpune radosti što je Gospodin namjenjuje svojim vjernim slubenicama: »Uđi u radost gospodara svoga!« (Mt 25, 21).

Predznak ivota¹⁷. U tome duhu, eleći vam, draga braćo i sestre starije dobi, da spokojno proivite godine što ih je Gospodin pripremio za svakoga od nas, osjećam se potaknut spontanom eljom da vam u potpunoj iskrenosti priopćim osjećaje koji me proimaju u ovoj posljednjoj etapi moga ivota, nakon više od dvadeset godina slube na Petrovoj Stolici i u očekivanju trećega tisućljeća, koje nam je na pragu. Unatoč ograničenjima koja nadolaze s godinama, očuvao sam volju za ivotom. I na tome zahvaljujem Gospodinu. Lijepo je moći se do kraja truditi za stvar Bojega kraljevstva! Istodobno osjećam velik spokoj pri pomisli na trenutak kad me Gospodin bude pozvao: iz ivota u ivot! Zato mi je često na usnama, bez ikakva osjećaja tuge, molitva koju svećenik kazuje nakon euharistijskoga slavlja: *In hora mortis meae voca me, et iube me venire ad te* – U času smrti pozovi me i zapovjedi mi da dođem k tebi. To je molitva kršćanske nade koja ništa ne oduzima sadašnjem trenutku, dok sutrašnjicu povjerava zaštiti Boje dobrote. 18. »*Iube me venire ad te*«: u tome je najdublja elja ljudskoga srca, pa i onoga koje toga nije svjesno. Dopusti, o Gospodine ivota, da budemo toga potpuno svjesni i da uivamo u svim razdobljima našega ivota kao u daru prepunom budućih obećanja! Dopusti nam da s ljubavlju prihvatimo tvoju volju predajući se svakoga dana u tvoje milosrdne ruke! I kad dođe čas posljednjega »prijelaza«, dopusti nam da ga dočekamo vedre duše, bez ikakva aljenja za onim što ćemo ostaviti. Jer susresti tebe, nakon što smo te dugo tražili, znači ponovno naći svaku pravu vrije dnost što smo e ovdje nazemlji iskusili, zajedno sa svima onima koji su nam prethodili u znaku vjere i nadanja. A ti, Marijo, Majko čovječanstva koje putuje, moli za nas »sada i na času smrti naše«! Pomozi nam da budemo uvijek čvrsto sjedinjeni s Isusom, voljenim tvojim Sinom i našim bratom, Gospodinom ivota i slave! Amen! Vatikan, 1. listopada 1999. **JOANNES PAULUS PP II**

¹ Ivan Damaščanski, *Izlaganje ortodoksne vjere*, 2, 29.2 Usp. *Dostojanstvo starije osobe i njezina misija u Crkvi i u svijetu*, Vatikan, 1998. ³ Vergilije, »*Fugit irreparabile tempus*«, *Georgike*, III, 284. ⁴ *Liturgija vazmenog bdjenja*. ⁵ Irenej Lyonski, *Adversus haereses*, 4, 20, 4.6 Usp. Ivan Pavao II., Enciklika *Centesimus annus*, br. 18.7 Usp. *isto*, br. 23.8 Sv. Ivan Zlatousti, *Homilija na Poslanicu Rimljanima*, 10, 2.9 Usp. *Katon Stariji (De senectude)*, XIX, 70. ¹⁰ Iz propovijedi »*Vanitas vanitatum*«, 5–6. ¹¹ »*Auget sapientiam, dat maturiora consilia*«, *Commentaria in Amos*, 2, 263–264. ¹² Corneille, *Sertorius*, čin II., pr. 4., stih 717. ¹³ »*Magna fuit quondam capitis reverentia cani*«, *Fasti*, V, stih 57. ¹⁴ *Mudre izreke*, XLII. ¹⁵ Usp. Ivan Pavao II., Enciklika *Evangelium vitae*, br. 65. ¹⁶ Usp. *isto*. ¹⁷ C. K. Norwid, *Nie tylko przyszłość...*, *Post scriptum*, I, stihovi 1–4. ¹⁸ »*Levius fit senectus, eorum qui a iuventute coluntur et diliguntur*«, iz: *Katon Stariji (De senectude)*, VIII, 26. ¹⁹ *Govor pri povratku sa sela*, 11. ²⁰ Drugi vatikanski koncil, Konstitucija *Gaudium et spes*, br. 18. ²¹ *Rimski misal, Predslovlje pokojničko*, I. ²² *Isto*. ²³ Usp. Sveti Franjo Asiški, *Pjesma stvorova (Cantico delle creature)*. ²⁴ *Poslanica Rimljanima*, 7, 2.

Sadraj»Zbroj naše dobi sedamdeset je godina...« (Ps 90 [89], 10)

Zamršeno stoljeće na putu u budućnost punu nade

Jesen ivota

Starije osobe u Svetom pismu

Čuvari zajedničkoga sjećanja

»Poštuj oca svoga i majku svoju«

»Pokazat ćeš mi stazu u ivot...« (Ps 16 [15], 11)

Predznak ivota

Copyright © Dicastero per la Comunicazione - Libreria Editrice Vaticana